



## اصول ایکوموس برای نگهداری و حفاظت - مرمت نقاشی‌های دیواری پنجمین و آخرین پیش‌نویس برای پذیرش در گردهمایی عمومی ایکوموس آبشار ویکتوریا، اکتبر ۲۰۰۳

ترجمه: نگار کاظمی پور

کارشناس مرمت آثار تاریخی و فرهنگی دانشگاه هنر اسلامی تبریز

رایانامه ([negarkazemipour@gmail.com](mailto:negarkazemipour@gmail.com))

### ۱. مقدمه

نقاشی دیواری در طول تاریخ از اولین زمان پیدایش هنر صخره‌نگاری تا عصر حاضر مانند دیوارنگاره‌های امروزی، بیانگر فرهنگ خلاقیت بشر بوده است. زوال، تخریب و از دست رفتن آن‌ها، چه به صورت غیر عمدی (تصادفی) و چه به صورت عمدی، کمبود تأثیرگذاری در بخش اصلی میراث فرهنگی جهان است. منشور ونیز در سال ۱۹۶۴ اصول کلی برای حفاظت - مرمت میراث فرهنگی را فراهم آورد. بیانیه آمستردام در سال ۱۹۷۵ مفهوم جامع حفاظت را معرفی کرده است. اصالت در سند نارا (۱۹۹۴) با تنوع فرهنگی ارتباط دارد و موارد مربوط به این اصول را گسترش می‌دهد. صحبت پیرامون این موضوع و موضوعات جانبی در سند سنت‌های اخلاقی ایکوم-سی سی<sup>۱</sup> (۱۹۸۴)، سند پاپوا (۱۹۹۷) و رهنمودهای تخصصی سی. سی. سی<sup>۳</sup> (۱۹۹۷)، قوانین ویژه‌ای را برای حمایت (قانونی)، نگهداری و حفاظت - مرمت نقاشی‌های دیواری فراهم آورده است. بنابراین این سند، بازتاب اصلی مهارت‌ها و اصول قابل اجرای جهانی است، که مربوط به ملت یا منطقه‌ای خاص نیست اما در موارد ضروری می‌تواند با فراهم آوردن نظریه‌ها و توصیه‌نامه‌هایی در سطح منطقه‌ای و جهانی، تکمیل شود.

اغلب دیوارنگاره‌ها به همراه نشانه‌های متنوع فرهنگی، جنبه‌های شخصی و زیبایی‌شناسی با تنوع ساختاری و فنی از دوران باستان تا امروز یافت می‌شوند. محتوای این نوشته به نقاشی با تکیه‌گاه غیر آلی (معدنی) از قبیل گچ، آجر، سفال و سنگ می‌پردازد و شامل بستر آلی مثل چوب، کاغذ یا پارچه نیست. مواد ترکیبی در بسیاری از سازه‌های تاریخی نیازمند دقت ویژه‌ای هستند که خارج از مباحث این نوشته است. نمای بناها و سطح بیرونی آنها، به همراه ارزش‌های تاریخی، زیبایی‌شناختی و ساختاری هرکدام به یک اندازه اهمیت دارند و باید مورد مطالعه قرار گیرند.

دیوارنگاره‌ها بخش عمده‌ای از یادمان‌ها و محوطه‌های تاریخی و فرهنگی هستند و باید در محل اصلی حفاظت شوند. اغلب مشکلات نقاشی‌های دیواری ناشی از شرایط نامناسب ساختمان یا سازه، استفاده‌ی غیر قانونی، کمبود شرایط حفاظتی و همچنین تغییرات و تعمیرات مکرر است. عواملی از قبیل لایه‌برداری غیر ضروری و استفاده از روش‌ها و مواد نادرست می‌تواند باعث آسیب‌های جبران‌ناپذیر شود.

## ۲. سیاست حفاظت

یکی از رهیافت‌های ضروری برای حفاظت از دیوارنگاره‌ها در همه فرهنگ‌ها و مذاهب‌ها، جمع‌آوری یک فهرست از یادمان‌ها و سایت‌های دارای نقاشی دیواری است، حتی از نمونه‌هایی که امروز در دسترس و قابل مشاهده نیستند. قوانین حاکم در مورد حفاظت میراث فرهنگی باید از تخریب و تغییر دیوارنگاره‌ها و محوطه‌های اطراف متعلق به آنها جلوگیری کند. قوانین مصوب نبایستی فقط مختص نگهداری از دیوارنگاره‌ها باشد، بلکه باید برای پژوهش، درمان حرفه‌ای و تخصصی، بالا بردن ارزش‌های ملموس و غیر ملموس و همچنین پایش مداوم و مؤثر، راه‌حل‌ها و ابتکاراتی را ارائه نماید.

در صورت نیاز، مداخلات باید با دانش کامل در این موارد و با همکاری مسئولان کاردان و کارشناس انجام شود. دیوارنگاره‌ها باید پس از فراهم کردن شرایط حفاظتی و جلوگیری از خطرات تخریب احتمالی ارزیابی و بررسی شوند. تحریم‌های قانونی باید از قانون‌شکنی‌ها جلوگیری کنند و همچنین در برگیرنده‌ی قوانین حفاظت از یافته‌های جدید که هنوز قوانین حفاظت رسمی برای آنها صادر نشده نیز باشند. در مورد نقاشی‌های مذهبی باید قوانین ویژه‌ای تدوین شوند تا این آثار بدون لطمه به کاربرد اصلی آنها، عملکرد خود را حفظ کنند.

## ۳. تحقیق و بررسی

کلیدی پروژه‌های حفاظت و مرمت باید با مطالعه دقیق و تحقیق و بررسی آغاز شوند. هدف از چنین تحقیقات و بررسی‌هایی شناخت ساختار اصلی و شناسایی لایه‌های قرار گرفته روی یکدیگر به همراه جنبه‌های تاریخی، زیبایی‌شناسی و فنی دیوارنگاره‌هاست. که این امر بایستی شامل همه‌ی مواد و مصالح و همچنین ارزش‌های معنوی نقاشی، از قبیل تغییرات و دگرگونی‌های تاریخی، الحاقات و بازسازی‌ها شود. این اقدام در یک فضای میان رشته‌ای انجام خواهد پذیرفت.

روش‌ها و گونه‌های بررسی بایستی در حد امکان بدون تخریب باشند و می‌باید بررسی دقیق انجام شود که شاید دیوارنگاره‌ها در زیر لایه‌ای از دوغاب آهکی یا گچی و یا لایه رنگ و غیره پنهان شده باشد. پیش نیاز هر برنامه‌ی مرمتی، مطالعه علمی مکانیزم‌های تخریب در مقیاس میکروسکوپی و ماکروسکوپی، همچنین آنالیز مواد تشکیل دهنده و آسیب‌شناسی است.

## ۴. مستندسازی

طبق اصول بیان شده در منشور ونیز، مرمت و حفاظت دیوارنگاره‌ها باید با برنامه دقیق مستندسازی همگام باشد. به‌طوری که دارای تجزیه و تحلیل علمی، مصور به طراحی، تصاویر، نقشه و مستندنگاری باشد. شرایط نقاشی‌ها، ویژگی‌های فنی و فیزیکی رابطه‌ی مستقیم با مراحل خلق اثر دارد که باید ثبت و ضبط شود. این گزارش باید در مؤسسه یا بنیاد مردمی نگهداری شود تا عموم مردم و علاقه‌مندان به آن دسترسی داشته باشند. همچنین نسخه‌ای از این گزارش‌ها باید در محل اصلی اثر نگهداری شود. این گزارش دارای واحدهای قابل ارائه و توضیحی از اصطلاحاتی از قبیل آسیب‌شناسی و مراحل درمان باشد. روش‌های سنتی نوشتاری

یا تصویری می‌تواند با روش‌های دیجیتالی نوین جایگزین شود. هدف از این جایگزینی افزایش ماندگاری اطلاعات ثبت و ضبط شده است.

##### ۵. حفاظت پیشگیرانه، نگهداری و مدیریت سایت

هدف از حفاظت پیشگیرانه، فراهم کردن شرایط مناسب برای به حداقل رساندن تخریب و طولانی شدن عمر دیوارنگاره‌هاست. پایش مناسب و کنترل شرایط محیطی دو عامل اصلی حفاظت پیشگیرانه هستند. به طور کلی شرایط محیطی (آب و هوایی) و رطوبت می‌تواند باعث فرسایش و زوال و همچنین حملات بیولوژیکی شود. پایش می‌تواند مراحل اولیه پیدایش تخریب نقاشی‌ها و ساختار تکیه‌گاه که عامل اصلی از بین رفتن اثر هستند، را آشکار کند و باعث جلوگیری از تخریب‌های آینده شود. نگهداری و مراقبت مداوم بنا و یا سازه‌ها بهترین روش و تضمین برای حفظ دیوارنگاره‌ها است.

استفاده عمومی کنترل نشده و نامناسب از یادمان‌ها و سایت‌های دارای دیوارنگاره می‌تواند باعث ایجاد آسیب و همچنین تخریب شود. همچنین به دنبال آن می‌تواند باعث ایجاد محدودیت در تعداد بازدیدکنندگان و یا بسته شدن مکان برای بازدید عمومی شود، اگرچه، عموم مردم حق تجربه و بازدید از دیوارنگاره‌ها را به‌عنوان یک میراث مشترک دارند. بنابراین یکپارچه کردن مدیریت سایت و طراحی دقیق برای دسترسی و استفاده، باعث پایداری ارزش میراث اصیل مادی و معنوی در محوطه‌ها و یادمان‌ها می‌شود. بسیاری از دیوارنگاره‌ها که در مناطق دورافتاده هستند، به دلایل گوناگونی از قبیل مسائل اجتماعی، آرمانی و اقتصادی، اغلب تخریب شده یا به سرقت می‌روند. در این موارد باید قوانین پیشگیرانه ویژه‌ای برای آن‌ها ارائه شود.

##### ۶. روش‌های درمان و حفاظت و مرمت

دیوارنگاره‌ها بخش عمده‌ای از سازه‌ها و ساختمان‌ها هستند. به همین دلیل مرمت آن‌ها باید با اصالت بنا و معماری فضای اطراف همسو و هم‌جهت باشد. هر عضو از این یادمان‌ها باید در ویژگی منحصر به فرد نقاشی‌ها و روش مرمت آن‌ها شرکت داده شوند. هر مداخله‌ای از قبیل استحکام بخشی، پاکسازی و بازسازی (استقرار مجدد) باید در حداقل سطح لازم نگهداشته شود تا از اصالت مواد و تصویر کم نشود. همچنین لایه‌های تصویری که شواهدی از تاریخ نقاشی‌ها هستند در محل اصلی حفظ و نگهداری شوند. پیری و کهنگی طبیعی جزئی از نشانه‌ها و رد پای زمان است و باید حفظ شود. از تغییرات فیزیکی و شیمیایی برگشت‌ناپذیر که پاکسازی آن‌ها تخریب‌زا است می‌باید اجتناب شود. مرمت‌های قبلی از قبیل الحاقات و رورنگی‌ها بخشی از تاریخ دیوارنگاره‌ها هستند و بایست به‌عنوان ردی از گذر زمان حفظ شوند. همه‌ی مواد و روش‌های استفاده شده در حفاظت و مرمت دیوارنگاره‌ها باید با در نظر گرفتن روش‌های پیشرفته در آینده انجام شوند. علاوه بر این استفاده از مواد جدید باید براساس اطلاعات جامع از دانش و نتایج مثبت در محیط آزمایشگاهی و سایت‌های باستان‌شناسی انجام شود.

اگرچه این موضوع هم باید مورد توجه قرار گیرد که تأثیر مواد و روش‌های جدید در مدت زمان طولانی بر روی دیوارنگاره‌های تاریخی ناشناخته هستند و می‌توانند مخرب باشند. به همین دلیل بهترین روش، استفاده از مواد سنتی سازگار با عناصر و ساختار نقاشی است و باید رواج یابد.

هدف از مرمت، بهبود بخشیدن به مفهوم شکلی و محتوای دیوارنگاره‌ها در راستای نگهداری و حفاظت از اصالت ساختار و تاریخ اثر است. از نمونه‌های یکپارچه‌سازی زیبایی اثر، کاهش اغتشاش بصری است که اساساً بایستی با مواد متفاوت از مواد اصلی انجام شوند. بازسازی و موزون سازی رنگی باید به طریقی انجام شوند که قابل تشخیص از اصل اثر باشد. به دلیل اهمیت اصل بازگشت پذیری، همه‌ی الحاقات باید به آسانی برداشته شوند و از اجرای رورنگی (اجرای یک لایه رنگ بر روی رنگ اصلی) اجتناب شود.

لایه برداری از سطح نقاشی باید با ارزیابی دقیق اثر، با حفظ چهره‌ی تاریخی انجام شود. این عملیات فقط باید پس از مطالعات اولیه در مورد شرایط آنها انجام شود تا اثر تخریب نشده، ارزش و اهمیت آن حفظ گردد. نقاشی‌هایی که به تازگی لایه‌برداری شده‌اند نباید در شرایط نامناسب نگهداری شوند. در برخی موارد بازسازی دیوارنگاره‌های تزئینی یا سطوح رنگی معماری می‌تواند بخشی از برنامه حفاظتی - مرمتی باشد. این عمل مستلزم این است که بخش اصیل و یا تمام سطح اثر با لایه‌ای از پوشش محافظت کننده پوشانده شود. بازسازی با توجه به اسناد و مدارک معتبر، به صورت تخصصی انجام پذیرد و در انجام آن از مواد و مصالح و همچنین شیوه‌های سنتی استفاده گردد تا ظاهر تاریخی به درون و نمای اثر برگردانده شود.

## ۷. اقدامات اضطراری

در موارد اضطراری، جهت حفاظت لازم است فوراً درمان اولیه بر دیوارنگاره‌ها صورت پذیرد. مواد و روش‌های مرمتی اتخاذ شده باید به گونه‌ای باشد که محدودیتی برای مرمت‌های آینده ایجاد نکند. اقدامات مرمتی باید با اصول حفاظتی مرتبط هم سو و هم جهت باشد.

جدا کردن و انتقال دیوارنگاره‌ها امری پر خطر است. عملیات افراطی و برگشت‌ناپذیر که به ترکیب فیزیکی اثر و ساختار مواد و ویژگی‌های زیبایی‌شناسی اثر صدمه وارد می‌کند فقط در مواردی توجیه پذیرند که هرگونه اقدام حفاظتی در محل اصلی اثر بی دوام و بی‌تأثیر باشد. در چنین شرایطی تصمیم برای جدا کردن و منتقل کردن اثر باید از طرف یک گروه تخصصی (نه از طرف یک شخص) گرفته شود. نقاشی جدا شده در صورت امکان باید در محل اصلی نقاشی نگهداری شود.

در حفاظت و مرمت و بازسازی دیوارنگاره‌های جدا شده، برای جلوگیری از فروپاشی یا به سرقت رفتن آنها باید اقدامات ویژه انجام شود. عملیات اجرای لایه پوششی بر دیوارنگاره‌ها در شرایط نامناسب با هدف حفاظت از آن و جلوگیری از تخریب و خطرات احتمالی در محل، باید با مواد و مصالح سازگار با دیوارنگاره‌ها اجرا شود و در آینده برداشتن این لایه محافظ امکان پذیر باشد.

## ۸. تحقیقات و اطلاعات عمومی

بنیاد پروژه‌های تحقیقاتی در رشته حفاظت - مرمت از دیوارنگاره‌ها نیازی ضروری برای هموار کردن قوانین حفاظت است. انجام مطالعه و پژوهش در مورد شناخت فنون، مواد و مصالح نقاشی‌ها از پروژه‌های مرمتی

ضروری هستند. این مطالعات همچنین در ارتباط با قوانین و دستورالعمل‌های بیان شده در حوزه علوم و هنرهاست. تخریب ساختار دیوارنگاره برای نمونه‌برداری و انجام مطالعات، باید به حداقل رسانده شود. انتشار دانش یکی از اهداف مهم مطالعه و تحقیق است و باید در زمینه‌های تخصصی و رایج انجام شود. حتی اگر کارهای مرمتی و حفاظتی موجب ناراحتی و مزاحمت در زندگی معاصر شود، افزایش اطلاعات عمومی در حوزه حفاظت از دیوارنگاره‌ها می‌تواند تا حد زیادی ماندگاری این آثار را تأمین کند.

## ۹. کسب مهارت تخصصی و آموزش

حفاظت - مرمت دیوارنگاره‌ها یکی از رشته‌های ویژه و تخصصی در حوزه نگهداری از میراث است. به دلیل اینکه این کار نیازمند دانش تخصصی، مهارت، تجربه و مسئولیت‌پذیری ویژه است، بنابراین حفاظت - مرمت این گونه از میراث فرهنگی باید به صورت کاملاً تخصصی تعلیم داده شود. که این مهم از طرف کمیته حفاظت ایکوم در سند سنت‌های اخلاقی (۱۹۸۴) و انجمن‌هایی از قبیل ای. سی. سی. او (سازمان‌های حفاظت‌گران - مرمت‌گران کنفدراسیون اروپا) و شبکه اروپایی آموزش حفاظت - مرمت، نیز توصیه شده است.

## ۱۰. سنت‌های بازسازی و احیا

در بسیاری از مناطق جهان، کارهای اصیل نقاشی توسط هنرمندان و هنروران با تکرار تزئینات تاریخی و همچنین برنامه‌های شمایل نگاری با استفاده از مواد و مصالح و فنون سنتی ادامه پیدا کرده است. این سنت‌ها، نیازهای فرهنگی - مذهبی را برآورده می‌کند و همچنین تبعیت از اصول سند نارا می‌باید ادامه داشته باشد. اگرچه حفاظت از این دانش ویژه اهمیت بسیاری دارد اما به این معنی نیست که حفاظت - مرمت و درمان دیوارنگاره‌ها فقط باید به وسیله هنرمندان و هنروران انجام شود.

## ۱۱. هماهنگی‌های بین المللی

تسهیم مراقبت از میراث مشترک ملی و بین‌المللی، مفهومی پذیرفته شده است. به همین دلیل انتشار دانش و ترغیب برای مبادله‌ی آن در تمام سطوح اهمیت بسیاری دارد. با وجود همکاری‌های میان رشته‌ای، حفاظت‌گران - مرمت‌گران دیوارنگاره‌ها همچنان نیازمند ارتباط با همکاران، متخصصان و مؤسسه‌ها در دیگر کشورهای جهان هستند. این سند، با این مشخصات، از تاریخ ۲۸ اکتبر الی ۱ نوامبر ۲۰۰۲ در کپنهاگ به صورت پیش نویس آماده گردید. همچنین این سند در تاریخ ۸ الی ۹ می ۲۰۰۳ در تسالونیک<sup>۴</sup> ویرایش و تکمیل گردید.

گزارش دهنده: Isabelle Brajer

شرکت کنندگان

R.C. Agrawal (India)/Valia Anapliotou (Greece)/Stefan Belishki (Bulgaria)/Giorgio Bonsanti (Italy)/Isabelle Brajer (Denmark)/Marjan Buyle (Belgium)/Jaime Cama Villafranca (Mexico)/Nikolas Charkiolakis (Greece)/Rob Crèvecoeur (The Netherlands)/Luigi Dei (Italy)/Alberto Felici (Italy)/Vaios Ganitis (Greece)/George Kavakas (Greece)/Haris Lionis (Greece)/Penelope Mavroudi (Greece)/Vassilis Petropoulos (Greece)/Michael Petzet (Germany)/Ursula Schädler-Saub (Germany)/Walter Schudel (Belgium)/Nimal de Silva (Sri Lanka)/Roland Silva (Sri Lanka)/Kirsten Trampedach (Denmark)/Ioannis Zervos (Greece)

### پی‌نوشت‌ها

<sup>1</sup>-ICOMOS (2003). principles for the preservation and conservation/restoration of wall paintings, 5<sup>th</sup> and final draft for adoption at the ICOMOS General Assembly, Victoria Falls.

URL:[http://www.international.icomos.org/victoriafalls2003/wall\\_eng.htm](http://www.international.icomos.org/victoriafalls2003/wall_eng.htm).

<sup>2</sup> - the ICOM-CC Code of Ethics

<sup>3</sup> - E.C.C.O. Professional Guidelines

<sup>4</sup> - Thessaloniki

روش ارجاع به این مقاله:

(ایکوموس بین المللی، ۱۳۹۴/۲۰۰۳)

ایکوموس بین المللی (۲۰۰۳/۱۳۹۴)، اصول ایکوموس برای نگهداری و حفاظت - مرمت نقاشی‌های دیواری پنجمین و آخرین پیش‌نویس برای پذیرش در گردهمایی عمومی ایکوموس آبشار ویکتوریا، اکتبر ۲۰۰۳، ترجمه به فارسی توسط: نگار کاظمی پور، دو فصلنامه تخصصی دانش مرمت و میراث فرهنگی، سال ۳، ویژه‌نامه‌ی تخصصی حفاظت از آرایه‌های معماری، بهار، ۱۳۹۴، صص ۶۵-۷۰، در دسترس به

آدرس: <http://www.aui.ac.ir/index.php/fa/rsch>